

IMOM BUXORIY XALQARO ILMIY-TADQIQOT MARKAZI
IMAM BUKHARI INTERNATIONAL SCIENTIFIC RESEARCH CENTER

Imom Buxoriy saboqlari

Ma'naviy-ma'rifiy, ilmiy-adabiy jurnal
Spiritual and educational, scientific-literary journal

№ 1 / 2021

2
BIZ
2000 - 2020
YOSH DAMIZ!

Ушбу сонда:

Шовосил ЗИЁДОВ. Сидқий Хондайлиқийнинг хаттотлик ва муҳрканлик фаолияти.....	3
Отабек МУҲАММАДИЕВ. “Лубобул Калом” асарида Аллоҳга жиҳат ва маконни нисбат бериш масаласи.....	4

АЖДОДЛАР ИЛМИЙ МЕРОСИ

Ҳакима САЛОМОВА. Шамс Табризий ва Жалолиддин Румий.....	7
Жамолиддин ЖҶРАЕВ. Алишер Навоий асарларида қўлланилган поэтик деталлар.....	9
Замирахон ИСАҚОВА. Ориф, ирфон ва маърифат муштарақлиги.....	10
Суннатилло РАХМОНОВ. Нақшбандия ва Мавлавия тариқатлари: умумийлик ва хусусийлик.....	13
Машраб ХИДИРОВ. Тилшуносликда Маҳмуд Замахшарий асарларининг ўрни.....	16
Абдувоси ҒАНИЕВ. Аллома Убайдуллоҳ ибн Масъуд Садруш Шарийанинг ҳаёти ва илмий мероси.....	18
Ўзал САЛИМОВА. Абдурраҳмон Самарқандийнинг «Абу Лайс ҳикматлари» асаридаги баҳс-мунозара юритиш одобининг ахлоқий жиҳатлари.....	20
Малика НОРОВА. Сайфиддин Бохарзий рубоийларида ахлоқий ва маънавий фазилатларнинг акс этиши...22	22
Отабек БАХРИЕВ. Имом Бухорий фикҳ борасида таянган далиллар.....	25
Гавҳар ИСТАМОВА. “Насойимул муҳаббат”да Робиаи Адавия сиймоси.....	27
Ойбек РАШИДОВ. Большевикларнинг Ўзбекистондаги таълим тизими ва мамлакатимиз зиёлиларига қарши мафкуравий кураши.....	29
Баҳодиржон АЗАМОВ. Қуръон, ҳадис ва ҳикматлардаги масалларни бадиий услубда баён қилган мўътабар манба.....	32
Зарина ҲИММАТОВА. Сўфи Оллоҳёр асарларида устознинг улуғлиги ҳақида.....	34
Абдувоҳид НУРИДДИНОВ. Бобур ва Махдуми Аъзам.....	36
Зафар ФАХРИДДИНОВ. Ҳақим Термизийнинг “Таҳсил назоирил Қуръон” асари борасидаги замонавий тадқиқотлар.....	38

НОДИР МАНБАЛАР

Усмонхон МУҲАММАДИЕВ. “Таъвилотул Қуръон” қўлёзмалари ва уларнинг тадқиқ этилиши.....	41
Сарвар САИДОВ. Ибн Муқаффа асарларида ислоҳотчилик ғоялари.....	43
Абдушукуржон МУРАТОВ. Умар Насафийнинг тафсир илмига оид илмий мероси ва “Тайсир фи Тафсир” асарининг юртимиз фондларида сақланаётган нусхалари.....	45
Саодат ҲАМРОЕВА, Фирюза ШИРИНОВА. Хожагон таълимотининг манбалар ёрдамидаги таҳлили.....	46

ВАТАНИМИЗ ТАРИХИ

Зоҳид МАДРАҲИМОВ, Фазлиддин МАМАСИДИҚОВ. Қўқон хонлигида савдо муносабатлари.....	48
Маҳмуд НАСРУЛЛАЕВ. Мамлакатимизда дастлабки мадрасалар вужудга келишининг шарт-шароитлари...51	51
Зухра АРИПОВА. Мамлукларнинг Мисрдаги ҳукмронлиги: Султон Зоҳир Бейбарс даври (1260-1277).....	53
Зилола САФАРОВА. Тинчлик бебаҳо, хотира муқаддас.....	56
Сайёра ТУРАЕВА. Бухоро хонлигида тоғ-кон ишлари тарихи.....	58
Ойбек ҚЛИЧЕВ. Дипломатик муносабатлар тарихини ўрганиш манбаси.....	60
Алишер ИСМАИЛОВ. IX-XII асрларда Мовароуннаҳрда илм-фан юксалишининг асосий хусусиятлари.....	63
Bobir ИМАМОВ. Historical stages of diplomatic relations between Uzbekistan and Turkey (1991-2019 years)...65	65
Л.Т. ХАСАНОВА, Т.Р. ЭРНАЗАРОВ. Культурное наследие Узбекистана – на золотых страницах истории.....	68
Хушнудбек МАМАДАЛИЕВ. Қўқон хонлиги шаҳарлари (XIX-XX аср бошлари).....	69
Хуршида АШУРОВА. Особенности социально-политических идей джадидов Самарканды.....	71
Тоҳир ЭВАДУЛЛАЕВ. Самарқанд зиёрат туризмнинг ривожланишида табаррук қадамжоларнинг ўрни...73	73
Ўктам БЕРДИЕВ. Тарих фани предмети, тарих фанларининг туркумланиши ва тарихий билишда фанлараро алоқадорликлар.....	75
Umidjon ВАҚОУЕВ. Buxoro amirining Shirbudun saroyi.....	78

ИСЛОМ ВА ҲОЗИРГИ ЗАМОН

Умиджон ҚЎШАЕВ. Диний тоқатлилик ва бағрикенглик: Уйғунлик ва ўзига хослик.....	80
82..... نصرالدين بن محمد بيكوف. حكم الإسلام في إجارة الأرحام	

Маъмуржон ЭРКАЕВ. Ислом ҳуқуқида ижаранинг мазмун моҳияти.....	85
Санжар МУРОДОВ. Футувват – гўзал ахлоқ тимсоли.....	87
Марғуба ҚУРБОНОВА. Маҳмудхўжа Беҳбудийнинг “Падаркуш” асарида тарбия масалалари.....	88
Исмаил ХАУТИЕВ. Передача награды за благие дела усопшим.....	90
91..... حکم العمليات الجراحية التجميلية للوجه في الإسلام	نورالدين بن أبي بكر صولوييف
Мухиддин АЛЛАНАЗАРОВ. Таботабойнинг ислом тафаккури тарихидаги ўрни.....	93

МАЪНАВИЙ ТАҲДИДЛАРГА ҚАРШИ КУРАШ

Ақтамкул САМАДОВ, Отабек МАХАММАТОВ. Глобал медиаоламнинг ёшлар маънавий-мафкуравий хавфсизлигига таъсирини баҳолаш.....	95
Моҳира АБДУЛЛАЕВА. Интернетда терроризмнинг намоён бўлиш шакллари.....	97

ИЖТИМОИЙ ИНСТИТУТ

Соҳиба ЯЗДОНОВА, Жанибек ТАНИҚУЛОВ. Жамоатчилик фикрини шакллантиришда педагогик-дидактик усулларнинг роли.....	99
Фотима ПРИМОВА. Маданиятли инсонни тарбиялаш – муҳим маънавий-маърифий вазифа.....	100
Ойбек СИРОЖОВ. Глобаллашув шароитида Марказий Осиёда минтақавий ҳамкорлик зарурияти.....	102
Фаррух УСМОНОВ. Фан этикасида олимнинг ижтимоий ва илмий масъулияти.....	104
Жавлон ҚУЧҚОРОВ. Тарихни диалектик маданий тушуниш миллий ғоя ва демократик ўзгаришлар диалектикасининг методологик асоси сифатида.....	105
Моҳира МИРЗАЕВА. Буюк Ипак йўлининг Шарқ ва Ғарб ижтимоий-маданий, диний алоқалари интеграциялашувидаги аҳамияти.....	108
Фарҳоджон БОЙМАТОВ. Туризмнинг миллатлараро ижтимоий коммуникация жараёнида тутган ўрни.....	110
Азиза ЭГАМБЕРДИЕВА. Жамият тараққиётида миллий ғоя ва мафкуранинг ўзаро алоқадорликда намоён бўлиши.....	112
Ақбар САФАРОВ. Миллий тараққиётимиз ва янгиланишларнинг концептуал асоси.....	114
Жонибек БОЙСУНОВ. Маънавий маданиятнинг инсон ва жамият ҳаётида тутган ўрни.....	114
Нурмуҳаммад ҚАРШИЕВ. Сиёсий партияларнинг демократияга асосланган фуқаролик жамиятини барпо этишда муҳим сиёсий институт сифатидаги аҳамияти.....	118
Хонзода МАДАЛИЕВА. Муқаддаслик категорияси ва унинг тарихий-ретроспектив ривожини.....	121
Элёр АЛИМКУЛОВ. Ўзбекистон ҳудудида илк мозий эътиқодлар билан боғлиқ диний-мистик рамзлар (диний эътиқодлар узвийлиги ва дуализм кўринишлари мисолида).....	123

ФАЛСАФИЙ МУШОҲАДАЛАР

Бахтиёр ТУРАЕВ. Вақтнинг онтологик моҳияти ҳақида икки мақола.....	125
Комил ҲАЙДАРОВ. Нақшбандийлик фалсафасининг маънавий қадриятлар тақомилига таъсири.....	127
Сойибназар КАРИМОВ. Кубровийлик тариқатининг фалсафий асослари.....	129
Ҳакимбек ЁРҚУЛОВ. Абу Ҳомид Ғаззолийнинг гносеологик қарашлари.....	132
Феруза БОЗАРОВА. Иммануил Кант трансцендентал эстетикаси.....	134
Ш.А. НАМАЗОВА. Социально-философские аспекты узбекской музыкальной культуры в эпоху Третьего Ренессанса.....	137
Сарвар АБДУЛЛАЕВ. Инсон эркинлиги категорияси ва унинг асослари ва кафолатлари (ҳуқуқий, фалсафий ва диний қарашлар уйғунлиги).....	138
Махсуд ТОШБОБОЕВ. Сунъий интеллектнинг пайдо бўлиши ва ривожланиши: тадқиқий йўналишлар таснифи.....	141
Умида НУРМАТОВА. Мутолаа – билиш предмети сифатида.....	142
Нафиса ЭГАМБЕРДИЕВА. Алишер Навоийнинг эстетик меросида миллий ғоя масалаларининг фалсафий таҳлили.....	144

ЁШЛАР – КЕЛАЖАГИМИЗ

Сардорбек МИРЗАХАЛОВ. Ёшларни иш билан таъминлашда тадбиркорлик фаолиятининг ўрни (Фарғона вилояти мисолида).....	147
--	-----

ИЛМ-ФАН ЮТУҚЛАРИ

Д.И. ВАСИЕВА. Таълим ва кадрлар тайёрлаш соҳасидаги халқаро ҳамкорлик.....	149
---	-----

Шамс Табризий:

“Мен қанча дўстларни кўрдим, лекин тилни тийишдан афзалроқ дўст кўрмадим.

Не не молларни кўрдим, аммо қаноатдан афзалроқ мол кўрмадим.

Қанча яхшиликларни кўрдим, аммо насихатдан яхшироғини учратмадим.

Қанчадан қанча таомларни кўрдим, сабрдан лаззатлироғини учратмадим”.

Ўз-ўзини билиш, табиат ва инсон борлиғи меъёрларини билиш мантикий боғлиқликда содда ва равон иборалар орқали ифодалангани кишини ҳайратга солади. Буларни англаб, ўқиб-ўрганиб инсон оламда яшаш қонун-қоидаларини ўрганади.

Аёл ҳақида:

Партави*** Ҳақдир аёл, маъшук эмас,
Мисли Холиқдир**** аёл, махлуқ эмас[5: 195].

Жалолиддин Румий

Жалолиддин Румий учун инсон – олий мавжудот. Аёлми, эркамми бари ҳурмат, муҳаббатга лойиқ. Мавлононинг яна бир буюклик томони шундаки, у бир марта инсон қалби муҳаббатга тўлади ва бир марта уйланиш лозим, деган позицияда туради. Унинг учун “Аёл – Ҳақ нури, гўзаллик ва латофат, садоқат тимсоли, у шунчаки маъшуқа эмас... айна Яратувчидир, яратилмиш эмас”. Муҳаббат ёмон феъллардан покланиш, яхши ва гўзал хулқларни ўзида мужассамлаштириш, қалбни, руҳни камол топтириш шундан сўнггина севги-

лисига яқинлашишдир, деб билади Мавлоно Румий.

Шамс Табризий эса аёлни инсон нафаси каби азиз, доимий зарурият, ҳаммага бирдек қадрли, деб билади ва уларга ўзгача бир эҳтиром ила қарайди.

“Аёл билганга нафас, билмаганга нафсдир”.

Шамс Табризий

Инсонни севиб улуғлаган икки аллома учун илм, маърифат, инсонийлик ва унга етишиш умр мазмуни саналган. “Илмни севган инсонни яхши фазилатлар қуршаб олади. Олимлар даврасида бўлинг, ҳурмат топасиз. Дунё сизни сариқ чақасиз қолдирганида ҳам илм ўрганиш пайида бўлинг. Илм сизни тўғри йўлга бошлайди, душманингизни ожиз қилади, ниятларингизга етказди. Аллоҳ илм билан Ўзининг ризосини истаган кишига юз буради ва марҳаматини аямайди.”*****

Шамс Табризийнинг 40-олтин қоидасидаги 23-қоида.

1248 йилда Шамс Табризий “сирли равишда” ғойиб бўлади. У киши айна ўша пайт 63 ёшда эди. Баъзи маълумотларга кўра, бу буюк инсонни ёвуз ниятли душманлари қудуққа ташлаб, ўлдирган. Жалолиддин Румий бу маънавий йўқотишни фақат илм дунёсида фарқ бўлиши билан енгди. Аммо юқорида таъкидлаганимиздек, у дўсти сиймосини ўзида кўрди.

Аслида бу икки дўст, икки мутафаккир ўзининг ноёб ва бой маънавий мероси каби инсонлар қалбида доимо қолади. Уларнинг маънавий оламидаги жавоҳирлар билан танишаркансиз, ўзингизни англаб бораверасиз, камолот томон юз таверасиз.

*** Партав – нур, ёғду, шуъла;

**** Холиқ – яратувчи, тангри;

***** Шамси Тебризи. Мақолот. – Тегеран, 1349 х.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Данилченко Р.Н. и др. Основы философии // Под редак. В.М. Мопельман и Е.М.Ренскова. – М.: Приор, 1997.
2. Усмон Нури Тўпбош. Бир кўза сув. – Т.: Фан. 2007.
3. Диоген Лаэртский. О жизни, учениях и изречениях знаменитых философов. – М.: 1986.
4. Румий Жалолиддин. Ҳикматлар. Тўплаб нашрга тайёрловчи Эргаш Очилов. – Т.: 2008. Шарқ.
5. Мавлоно. Маснавий. Туркча таржима. 3-жилд. – Истанбул. 1990. 1-жилд.

♦ **Аннотация:** Ушбу мақола Шамс Табризий ва Жалолиддин Румий маърифий-фалсафий қарашларининг қиёсий таҳлилига бағишланган. **Таянч сўзлар:** илм, комил инсон, ҳад, ўз-ўзини англаш, аёл.

♦ **Annotation:** This article is devoted to comparative analysis of cultural-philosophical views of thinkers Shams Tabrizy and Jaloliddin Rumi. **Key words:** science, ideal personality, limit, self-awareness, woman.

♦ **Аннотация:** Статья посвящена сравнительному анализу просветительских и философских взглядов Шамса Тебризи и Джалолиддина Руми. **Ключевые слова:** наука, идеальная личность, предел, самосознание, женщина.

АЛИШЕР НАВОИЙ АСАРЛАРИДА ҚЎЛЛАНИЛГАН ПОЭТИК ДЕТАЛЛАР

ЖАМОЛИДДИН ЖЎРАЕВ
Жиззах давлат педагогика
институтини доценти,
филология фанлари номзоди

Алишер Навоий халқимизнинг онги ва тафаккури, бадий маданияти тарихида бутун бир даврни ташкил этадиган абуяк шахс, миллий адабиётимизнинг тенгсиз намояндаси, миллатимизнинг ғурури, шаъну шарафини дунёга тараннум қилган ўлмас сўз санъаткоридир. “Таъбир жоиз бўлса, оламда туркий ва форсий тилда сўзловчи бирон-бир инсон йўқки, Навоийни билмаса, Навоийни севмаса, Навоийга садоқат ва эътиқод билан қарамаса” [1: 45], деган эди, Биринчи Президент Ислам Каримов “Юксак маънавият – енгилмас куч” асарида.

Сўнги йилларда Алишер Навоий асарларини матний, фалсафий, лисоний ва бадий жиҳатдан ўрганиш бўйича бир қанча ишлар қилинган бўлса-да, шоир ижодининг услубий ўзига хослигини кўрсатувчи лингвистик омилларни тадқиқ этиш эндигина бошланди. Чунончи, шоир асарларидаги иш қуроллари номларини бевосита бадий услуб билан боғлиқ ҳолда ўрганиш навоийшуносликнинг долзарб вазифаларидан бири бўлиб, Алишер Навоийнинг сўз қўллаш санъатини теран тадқиқ этишнинг кенг имкониятларини очади.

Буюк ўзбек шоири Алишер Навоийнинг асарлари нафақат бадий, балки мислсиз маънавий, лисоний бойлик ҳамдир. Бу бойликнинг таркибий қисмларида иш қуроллари ва асбобларига оид сўзлар ҳам мавжуд.

Маълумки, иш қуроллари ва асбоб номлари араб тили грамматикаси қоидасида *مفعول* “мифъал”, *مفعلة* “мифъала”, *مفعال* “мифъол” қолипидан ҳосил қилинади. Масалан, аслида “барода” – эговламоқ феълени “мифъал қолипида айтилса “мибрад” – эгов сўзи ясалади ёки “тароқа” – тақиллатмоқ феълени “мифъалат” вазнида айтилса “митрақат” – болға сўзи ясалади. Алишер Навоий ғазалларида ҳам ана шундай қолипда ясалган иш қуроллари номлари ишлатилганини кузатишимиз мумкин.

Ройиҳаи жаннати аъло ҳам ул,

Партави мисбоҳи тажалло ҳам ул [6:63].

Байтидаги *مصباح* “мисбоҳ” аслида “сабаҳа” – тонгда келмоқ, эрталаб турмоқ феълдан олинган бўлиб, бу ерда чироқ маъ-

носини билдиради.

Лаълинг ул ўтки, кўнгул мижмар анга,
Ё кўнгул дуржу лабинг гавҳар анга [5: 11].

Байтдаги *مجمّر* “мижмар” – “жаммара” феълидан олинган бўлиб, ёниб турган кўмир чўғида қовуриш маъносини билдиради. “Мижмар” – манқал, манқалдон, қўра, тутатқи солинадиган идиш, исирикдон каби маъноларни билдиради.

Оразинг хуснин фузун қилган ҳилолий қош эрур,
Ёхуд ул ой шамъини ёрутқали минқош эрур [4:120].

Бу байтдаги *منقاش* “минқош” – “нақаша” ўймакорлик усули билан нақш солмоқ феълидан олинган бўлиб, “минқош” эса наққошнинг кескичи, кесиш (йўниш) асбоби; ҳайкалтарош қалами; тош болта, тош пичоқ каби иш қуроли маъноларни билдиради.

Бўлди чу мистар хатиға туз рақам,
Бошини олмас рақамдин қалам [6: 180].

Ушбу байтдаги *مسطر* “мистар” – “сатара” феълидан олинб, сатр, чизик чизмоқ феълидан олинб, байтдаги “мистар” – чизғич маъносида.

Жилваи хусн ўлғали зоҳир анга,
Бўлди бу миръот мазоҳир анга [6:15].

Байтдаги *مرات* “миръот” – “роъа” кўрмоқ, сезмоқ, пайқамоқ, феълидан олинб, “миръот” – ойна, кўзгу; софлик, тозалик, кўнгил каби мажозий маъноларни ҳам ифодалайди.

Камоли қудратингдин хирад ул навъ бўлуб лол,
Ки ҳайратдин ҳамиша қилиб исбаъни мисвок [2: 278].

Байтдаги *مِسْوَاك* “Мисвок” – “сака” (савк) тозалаш, артиш феълидан олинган. Байтдаги мисвок тиш тозалайдиган (бўйи бир қарич, йўғонлиги бармоқча, пўстлоқли ёғоч) асбоб маъносида.

Икки бармоққи тутар сиймни микроз киби,
Фақр торин доғи қатъ этгучидур ул микроз [2: 237].

Байтдаги *مِقْرَاض* “миқроз” – “қороза” кесмоқ, ўткирламоқ, чархламоқ маъноларини англатувчи феълдан олинб, микроз бу ерда қайчи маъносида келган.

Фикрати мизони бўлуб хамсасанж,
“Хамса” дема, балки дегил панж ганж [6:41].

Бу байтдаги *مِيزَان* “мизон” – “вазана” тарозида ўлчамоқ, таққосламоқ феълидан олинб, мизон эса тарози маъносини ифодалайди.

ФЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР:

1. Ислон Каримов. Юксак маънавият – енгилмас куч. –Т.: 2008
2. Алишер Навоий. Йигирма томлик. 2-жилд. Наводир ун-ниҳоя. –Т.: 1987.
3. Алишер Навоий. Йигирма томлик. 3-том. Хазойин ул-маоний. Ғаройиб ус-сиғар. –Т.: Фан, 1988.
4. Алишер Навоий. Йигирма томлик. 4-том Хазойин ул-маоний. Наводир уш-шабоб. –Т.: Фан, 1989.
5. Алишер Навоий. Йигирма томлик. 6-том. Хазойин ул-маоний. Фавойид ул-кибар. –Т.: Фан, 1990.

♦ **Аннотация:** Ушбу мақолада Алишер Навоий асарларида қўлланилган иш қуроллари номларига оид арабча сўзлар таҳлил қилинган. Улардан шоир асарлари бадий буюқдорлигини ошириш билан бирга, турли хил луғавий ва услубий-семантик функцияларни бажартириш орқали фойдаланган. **Таянч сўзлар:** болға, эгов, пичоқ, қалам, сатр, қайчи, тарози, миллий, чироқ, сўз, шахс.

♦ **Annotation:** In this article the Arabic words are analyzed which are used in the named works of Alisher Navoi. From them it can be seen that various lexical and stylistic-semantic functions were performed in connection with the poet's artistic intention. **Key words:** hammer, knife, handle, fishing line, scissors, scales, national, lamp, word, personality.

♦ **Аннотация:** В этой статье рассматриваются арабские слова, названия инструментов, которых использовал Алишер Навои в своих произведениях. Из них можно увидеть как использовал поэт художественных целях разные слова в их методико-семантической функции. **Ключевые слова:** молоток, нож, ручка, леска, ножницы, весы, национальный, светильник, слово, личность.

ОРИФ, ИРФОН ВА МАЪРИФАТ МУШТАРАКЛИГИ

ЗАМИРАХОН ИСАҚОВА

Наманган давлат университети
доценти, фалсафа фанлари номзоди

Тасаввуф таълимотида ориф, ирфон ва маърифат ҳақидаги қарашлар идрок, билим, ахлоқ, қалб, ҳикмат орқали ифода-ланган. Илоҳий маърифат соҳиби бўлган ориф истеъдодини ишга солиши натижасида маърифат, зийраклик, латофат, зарофат, фаросат, гўзал ахлоқ каби фазилатларга эришган. Ориф ахлоқи камолотга етганда илоҳий нур хафиф ва яширин ҳолда порлаб, “вусул” (илоҳий боғланиш) вужудга келган. Бу мақомда ориф ҳар бир яратилган нарсада Ҳақни кўра бошлайди.

Хазина калидин бу бир келтуруб,
Яна қалъа мифтоҳин ул топшуруб [8: 177].

Байтдаги *مِفْتَاح* “мифтоҳ” – “фатаҳа” очмоқ феълидан олинган, “мифтоҳ” эса калит маъносини билдиради.

Мунингдек тийр ила ҳар бодбони,
Сирехри атласу миҳвар нишони [7: 169].

Байтдаги *مِحْوَار* “миҳвар” – айланадиган нарсаларнинг ўқи, ер ўқи, ғилдирак ўқи, ўзак, мағиз каби маъноларни билдиради. Кет фараҳким, ғамни, меҳнат тошин олиб, кўнгулма Юз туман мисмор бирла устувор этти фироқ [3: 209].

Байтдаги *مِسمار* “мисмор” – “самора” миҳламоқ, қоқмоқ феълидан олинб, миҳ, қоқиқ, пона каби иш қуроллари маъносини ифодалайди.

Инжуни олсалар муфарриҳ учун,
Минг бўлур бир дирамга бир мисқол [9: 6].

Байтдаги *مِثْقَال* “мисқол” – “сақала” оғир бўлмоқ, юк бўлиб тушмоқ феълидан олинган, оғирлик ўлчови (тахминан 4, 68гр) тарози тоши маъносини билдиради.

Бир кун қаламни миҳбардин чиқардим [10: 121].

Жумладаги *مِخْبَرَة* “миҳбара” – хибрун сиёҳ сўзидан олинб, бу ерда сиёҳдон маъносини ифодалайди.

Эй Навоий, топти мутриб созидин кўнгулум наво,
Ўйиё жон риштасиға тегди мизроби анинг [4: 211].

Байтдаги *مِزْرَاب* “мизроб” – “зараба” урмоқ феълидан олинган бўлиб, камонча, камон; мусиқа чолғуси камончаси; чалғи (юнг титадиган камалаксимон асбоб) маъносини билдиради.

Юқоридаги мисоллардан кўришимиз мумкинки, Алишер Навоий асарларида иш қуроллари номларига оид сўзлар кўп қўлланган бўлиб, улар шоирнинг бадий нияти билан боғлиқ ҳолда турли хил луғавий-маъновий ва услубий-семантик функцияларни бажарган. Бадий контекст доирасида қўлланган ҳар бир иш қуроли номлари муайян семантик функцияни адо этувчи поэтик деталь ҳисобланади.

Улуеса шуки, буюк мутафаккир Алишер Навоий асарларида иш қуроллари номлари туркий, форсий тиллар билан бирга арабча мифъал қолипида ҳам ҳосил қилинган. Бундай сўзларнинг қўлланиши шоир асарлари бадийи, буюқдорлигини янада оширган ва ўқувчи учун қизиқарли бўлишини мукамал таъминлаган.

6. Алишер Навоий. Йигирма томлик. 7-том. Ҳайратул-аброр. –Т.: Фан, 1991.

7. Алишер Навоий. Йигирма томлик. Фарход ва Ширин. –Т.: Фан, 1992.

8. Алишер Навоий. Йигирма томлик. 11-том. Садди Искандарий. –Т.: Фан, 1993.

9. Алишер Навоий. Йигирма томлик. Ўн олтинчи жилд. Муҳокамат ул-луғатайн. –Т.: 2000.

10. Алишер Навоий. Насойим ул-муҳаббат –Т.: Фан, 1992.

11. Иброҳимов Н., Юсупов М. Араб тили грамматикаси. 1-жилд. –Т.: Ўзбекистон миллий энциклопедияси. 1997.